

Inhoud

	Dankwoord	9
Hoofdstuk 1	Begaafde leerlingen	10
1.1	Perspectieven op begaafdheid en begaafde leerlingen	13
1.1.1	Hoge intelligentie	13
1.1.2	Intelligent, gemotiveerd en creatief	14
1.1.3	Begaafd en bijzonder getalenteerd	15
1.1.4	Succesvol intelligent: praktische intelligentie	16
1.1.5	Optimale ontwikkeling van aanwezig potentieel	16
1.1.6	Begaafd 'zijn'	19
1.1.7	Hoogbegaafd en hoogalert	20
1.1.8	Ons perspectief op begaafdheid	21
1.2	Signaleren van begaafde leerlingen	22
1.3	Indeling van dit boek	25
Hoofdstuk 2	(Voor)oordelen en misverstanden	28
2.1	Verwachtingen	31
2.1.1	Die begaafde, die komt er toch wel	31
2.1.2	Een begaafde kan goed leren en haalt goede punten	32
2.1.3	Begaafden halen hoge Cito-scores	33
2.1.4	Iedereen moet wel eens dingen doen waar hij geen zin in heeft	34
2.2	(Voor)oordelen op het gebied van de sociale en de emotionele ontwikkeling	35
2.2.1	Begaafde kinderen zijn zelden sociaal vaardig	36
2.2.2	Begaafde leerlingen vinden het moeilijk om goed contact te maken	36

	2.2.3	Versnellen is niet goed voor de sociale en emotionele ontwikkeling van begaafde leerlingen.....	37
	2.3	Een speciale klas voor begaafde leerlingen zorgt voor grotere ego's.....	38
	2.4	Daar heb je weer zo'n ouder	39
Hoofdstuk 3		Goed leraarschap	40
	3.1	Internationale studies naar goed leraarschap.....	43
	3.2	Goed leraarschap volgens nationale richtlijnen	44
	3.3	Goed leraarschap volgens leerlingen	45
	3.3.1	Goed leraarschap volgens begaafde leerlingen: leraarspin	47
	3.3.2	Goed leraarschap volgens begaafde leerlingen: vragenlijst.....	49
	3.4	De opbrengstgerichte en pedagogisch sensitieve leraar....	52
	3.4.1	Pedagogisch sensitieve leerkracht.....	53
Hoofdstuk 4		Inspanning loont... De kracht van mindset.....	56
	4.1	Slim zijn als onderdeel van het zelfbeeld	58
	4.2	Mindset.....	59
	4.2.1	Twee soorten mindset	61
	4.2.2	Statische mindset.....	61
	4.2.3	Op groei gerichte mindset.....	63
	4.3	Relatie tussen mindset en faalangst.....	65
	4.4	Werken aan mindset.....	66
	4.4.1	De juiste taal helpt ons allemaal.....	68
	4.5	Samenwerken met ouders aan mindset.....	70
	4.5.1	Schoolbrede aanpak voor contact met ouders.....	71
	4.5.2	Ouders met elkaar in contact brengen.....	72
	4.6	Voor- en nadelen van beide mindsets	73
	4.7	Tips om mindsettheorie in te zetten.....	74
Hoofdstuk 5		Het leraren-abc van motivatie	76
	5.1	Wat is motivatie?.....	78
	5.2	De zelfdeterminatietheorie.....	80
	5.2.1	De A van Autonomie	82
	5.2.2	De B van Binding	84
	5.2.3	De C van Competentie.....	85
	5.3	Motivatie en onderpresteren	87
	5.4	Motiverende leerkracht.....	89

Hoofdstuk 6	Hoogbegaafd ≠ hooggevoelig ≠ overgevoelig ≠ hoogsensitief ≠ prikkelgevoelig	92
6.1	Gevoelige leerlingen.....	95
6.2	Zienswijzen voor begaafdheid en gevoeligheid.....	96
6.2.1	Het zijnsluit: voelen.....	96
6.2.2	Delphi-model hoogbegaafdheid.....	97
6.2.3	Hoge alertheid.....	99
6.3	Relatie tussen gevoeligheid en begaafdheid.....	101
6.4	Soorten gevoeligheden.....	103
6.4.1	Psychomotorische overgevoeligheid.....	104
6.4.2	Zintuiglijke overgevoeligheid.....	105
6.4.3	Intellectuele overgevoeligheid.....	106
6.4.4	Beeldende of imaginaire overgevoeligheid.....	108
6.4.5	Emotionele overgevoeligheid.....	109
6.5	Pedagogische sensitiviteit in het werken met gevoelige, begaafde leerlingen.....	110
6.5.1	De lat heel hoog leggen: perfectionistisch.....	110
6.5.2	Sterk rechtvaardigheidsgevoel.....	111
6.5.3	Grote angsten.....	112
6.5.4	Van een mug een olifant maken.....	113
6.5.5	Het inschatten van mensen en empathisch vermogen.....	114
6.5.6	Kritische instelling.....	114
Hoofdstuk 7	Ik kijk ernaar en ik weet het... Metacognitie en hoogbegaafdheid	116
7.1	Metacognitie, juist belangrijk voor begaafde leerlingen....	118
7.2	Wat is metacognitie?.....	119
7.3	Waarom zijn metacognitieve vaardigheden en kennis belangrijk voor begaafde leerlingen?.....	122
7.4	Aandacht voor metacognitieve kennis en vaardigheden....	123
7.5	Metacognitieve vaardigheden in een leerlijn.....	126
7.6	Adviezen/tips/tools voor leerkrachten.....	127
Hoofdstuk 8	Begaafd in de klas... Differentiëren!	128
8.1	Handelings- en opbrengstgericht werken.....	130
8.1.1	Handelingsgericht werken.....	130
8.1.2	Opbrengstgericht werken.....	132
8.2	Handelingsgericht werken met begaafde leerlingen.....	134
8.2.1	Waarnemen.....	134
8.2.2	Begrijpen.....	137
8.2.3	Plannen.....	138

	8.2.4 Realiseren.....	144
	8.2.5 Goed registreren en vastleggen.....	144
8.3	De uitvoering; de gedifferentieerde les.....	146
	8.3.1 Klassenmanagement.....	146
	8.3.2 Instructiefase.....	147
	8.3.3 Verwerkingsfase.....	148
	8.3.4 Nabespreking.....	149
Hoofdstuk 9	Uitdagen moet!	150
9.1	Signalering.....	153
9.2	Verrijking.....	154
	9.2.1 Verrijking in de klas.....	154
	9.2.2 Aanbod.....	155
	9.2.3 Randvoorwaarden.....	156
	9.2.4 Procesbegeleiding.....	157
	9.2.5 Weerstand.....	159
	9.2.6 Mogelijkheden voor verrijking.....	160
9.3	Verrijking buiten de groep.....	160
	9.3.1 Criteria voor deelname.....	161
	9.3.2 Wat gebeurt er in een verrijkingsklas/plusklas?.....	161
9.4	Meervoudige intelligentie.....	162
9.5	Taxonomie van Bloom.....	164
9.6	Het maken van verrijkingsopdrachten.....	167
	9.6.1 Valkuilen bij het maken van verrijkingsopdrachten met de taxonomie van Bloom.....	169
	Bijlage 1 Kenmerken van (hoog)begaafde leerlingen.....	171
	Bijlage 2 Kenmerken van (hoog)begaafde onderpresteeders.....	175
	Bijlage 3 Handreiking voor observatie en gesprekken.....	177
	Bijlage 4 Voorbeelden van complexe opdrachten.....	181
	Literatuurlijst.....	182
	Over de auteurs.....	190

1 **Begaafde leerlingen**

“Ik ben niet bijzonder slim, maar ik houd me veel langer met de vragen bezig.”

Albert Einstein

Dit boek gaat over begaafde leerlingen en het onderwijs aan en de begeleiding van deze leerlingen. Maar wat is nu eigenlijk hoogbegaafdheid? Wanneer spreken we over begaafdheid? Niet iedereen verstaat hier hetzelfde onder. Ook hoor je vaak dat mensen spreken over ‘meerbegaafdheid’.

In dit eerste hoofdstuk lees je over verschillende theorieën die te maken hebben met (hoog)begaafdheid en die van invloed zijn (geweest) op de visie op (hoog)begaafdheid.

Leerdoelen

- De belangrijkste theorieën rond (hoog)begaafdheid kunnen benoemen.
- Kunnen signaleren van kleuters met een mogelijke ontwikkelingsvoorsprong, van begaafde leerlingen en van mogelijk onderpresterende begaafde leerlingen.
- De kenmerken van een begaafde leerling kunnen toelichten.

Uit de praktijk

Maandagmiddag 16.00 uur, de leerlingen uit groep 8 zijn naar huis en juf Marjan is een rekentoets aan het nakijken. De moeder van Sofie klopt op de deur. “Heb je even?” De moeder van Sofie is zichtbaar emotioneel, al kan juf Marjan niet inschatten of ze verdrietig is, gestrest of ...? Juf Marjan legt haar werk opzij en gaat met moeder aan tafel zitten. Moeder begint te praten en houdt niet meer op: “Je weet dat Sofie nooit met plezier naar school is gegaan. Meestal omdat ze zich verveelde, of omdat ze geen klik had met andere kinderen, maar vooral omdat de schooldagen voor haar veel te lang en saai waren. Het leek even goed te gaan, maar nu net na de herfstvakantie gaat het helemaal mis. Elke avond in bed huilt ze en zegt ze dat ze nooit meer naar school wil, dat ze alles al weet en dat de kinderen stom zijn. Ze zit heel lang te wachten tot andere leerlingen iets snappen, terwijl zij het allang gelezen heeft. Haar buikpijn is weer terug en ze heeft thuis steeds meer woedeaanvallen. We weten het gewoon niet meer, maar dat er iets moet gebeuren, is duidelijk.”

Eerst vat juf Marjan samen wat moeder heeft verteld en checkt of ze het goed begrepen heeft. Vervolgens zetten ze samen op een rij wat er vanuit school tot nu toe is gedaan in de begeleiding van Sofie: haar leerkrachten zijn begeleid door iemand van het steunpunt hoogbegaafdheid, ze heeft groep 5 overgeslagen, ze heeft deelgenomen aan een deeltijdvoorziening voor hoogbegaafde kinderen (een dag per week), ze krijgt wiskundelessen als het rekenen af is, ze mag zelfstandig aan webquests werken als de andere kinderen de weektaak maken die zij al af heeft en vanaf dit jaar gaat ze elke week een middag naar de middelbare school om daar een programma te volgen voor getalenteerde kinderen. “En toch is dat niet genoeg...”, geeft moeder aan. Juf Marjan denkt diep na. Ze weet niet zo goed hoe ze hierop moet reageren, maar ze ziet dat het moeder heel hoog zit.

Vraag jezelf eens af...

Heb jij begaafde leerlingen in je klas? Zo ja, op welke manier kwam jij erachter dat er sprake zou kunnen zijn van begaafdheid? Waren er testen afgenomen en was het je reeds bekend dat er een of meer begaafde leerlingen in je klas zouden zitten, of heb je zelf gesignaleerd dat er sprake zou kunnen zijn van begaafdheid? Mocht het je zelf zijn opgevallen, waaruit is dat voor jou duidelijk geworden?

Als je begaafde kinderen in je klas hebt, had of kent, waar kenmerken ze zich dan door? Vertonen ze ander gedrag, zijn ze ‘slimmer’, of zijn er andere dingen waar deze kinderen door opvallen? Heb jij voor jezelf een manier om met deze leerlingen om te gaan, of vind je het niet nodig om anders met hen om te gaan dan met andere leerlingen? Hoe sta jij hier zelf in en hoe komt dat, denk je?

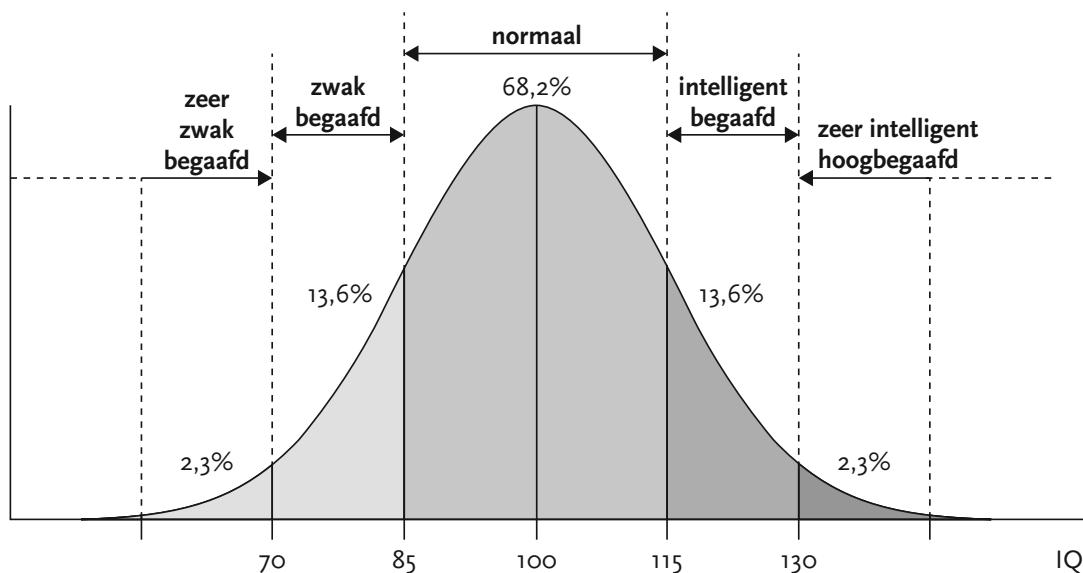
1.1 Perspectieven op begaafdheid en begaafde leerlingen

In dit boek spreken we over begaafde leerlingen. Er wordt in de literatuur op verschillende manieren naar hoogbegaafdheid en begaafdheid gekeken. In het onderstaande vind je verschillende benaderingen van (hoog)begaafdheid, waarbij we hebben gekozen voor een historisch perspectief. We hebben modellen over begaafdheid op een rij gezet van 'oud naar nieuw'. Hierdoor zie je hoe de manier van kijken naar begaafdheid over de jaren heen ontwikkeld is. In de theoretische modellen vind je vaak de term 'hoogbegaafd' terug. Die hebben we overgenomen in de beschrijvingen van de modellen, om dicht bij de inhoud van de ontwikkelaars van die modellen te blijven. Vanaf hoofdstuk 2 merk je dat wij zelf consequent spreken over begaafdheid en begaafde leerlingen.

13

1.1.1 Hoge intelligentie

De meest traditionele manier om naar begaafdheid te kijken is vanuit het perspectief van intelligentie. In het begin van de twintigste eeuw werd voor het eerst begaafdheid beschreven vanuit een hoog IQ. IQ staat voor intelligentiequotiënt, dat is een getal waarin intelligentie wordt uitgedrukt. De gemiddelde intelligentie is een IQ-score van 100. Dat kun je vergelijken met vmbo-/havo-niveau.

2010, Landelijk Informatiepunt (Hoog)begaafdheid – PO

circa 10%: (hoog)begaafd

Verdeling van IQ-scores onder de normaalverdeling – Ten opzichte van de gemiddelde IQ-score van 100 valt ca. 68% van een gemiddelde schoolpopulatie binnen een normaal IQ-bereik van 85-115 (= maximaal 1 standaardafwijking vanaf het gemiddelde). Binnen de ca. 16% die hierboven scoort, laat ongeveer 10% van de leerlingen – naast een hoge intelligentiescore – ook specifieke kenmerken zien die duiden op (hoog)begaafdheid, o.a. creërend denkvermogen en een sterke intrinsieke motivatie.

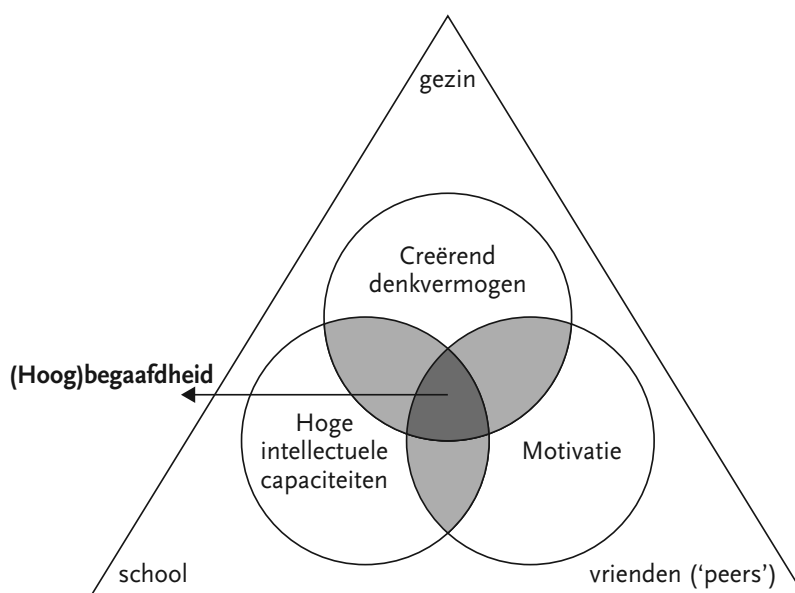
Figuur 1.1 Verdeling van IQ-scores onder de normaalverdeling, via <http://talentstimuleren.nl/thema/begaafdheid/hoog-begaafdheid/hoge-intelligentie>.

Leerlingen die begaafd zijn, zijn vanuit dit perspectief gezien intelligent of zeer intelligent, gemeten met een gevalideerde IQ-test. Zo'n 10 tot 15% van alle leerlingen is, vanuit dit perspectief gezien, begaafd, met een IQ-score van 115 of hoger. Vanaf een IQ van 130 spreken we vanuit dit perspectief van hoogbegaafdheid: deze leerlingen scoren (extreem) hoog op een IQ-test. Zo'n 2 tot 3% van de leerlingen heeft een IQ-score van 130 of hoger. In elke klas zou dan, als het gelijk verdeeld zou zijn, ongeveer één hoogbegaafde leerling moeten zitten. Volgens deze zienswijze is iemand hoogbegaafd (of niet) voor het leven, ongeacht of hij daadwerkelijk uitzonderlijke prestaties levert (Hornstra & Bakx, 2015).

1.1.2 Intelligent, gemotiveerd en creatief

Het is al een hele tijd bekend dat intelligentie niet het enige aspect is van begaafdheid. Renzulli (1978) voegde aan het aspect intelligentie ook de aspecten 'motivatie' en 'creativiteit' toe. Hierdoor ontstond het driefactorenmodel. In dit perspectief wordt gesproken van begaafdheid als er sprake is van een combinatie van hoge intellectuele capaciteiten, motivatie (om taken te volbrengen) én een creatief (denk) vermogen.

In de jaren 80 en 90 van de vorige eeuw werkte Mönks (1988) dit model van Renzulli verder uit. De drie ringen (hoge intelligentie, motivatie en creatief denkvermogen) zette hij in een omgeving, waarbij 'gezin', 'school' en 'vrienden' de belangrijkste factoren zijn. Deze omgevingsfactoren kunnen ervoor zorgen dat de begaafde leerling ook echt tot begaafde prestaties kan komen. Als de omgevingsfactoren stimulerend zijn, kan de begaafdheid tot bloei komen.

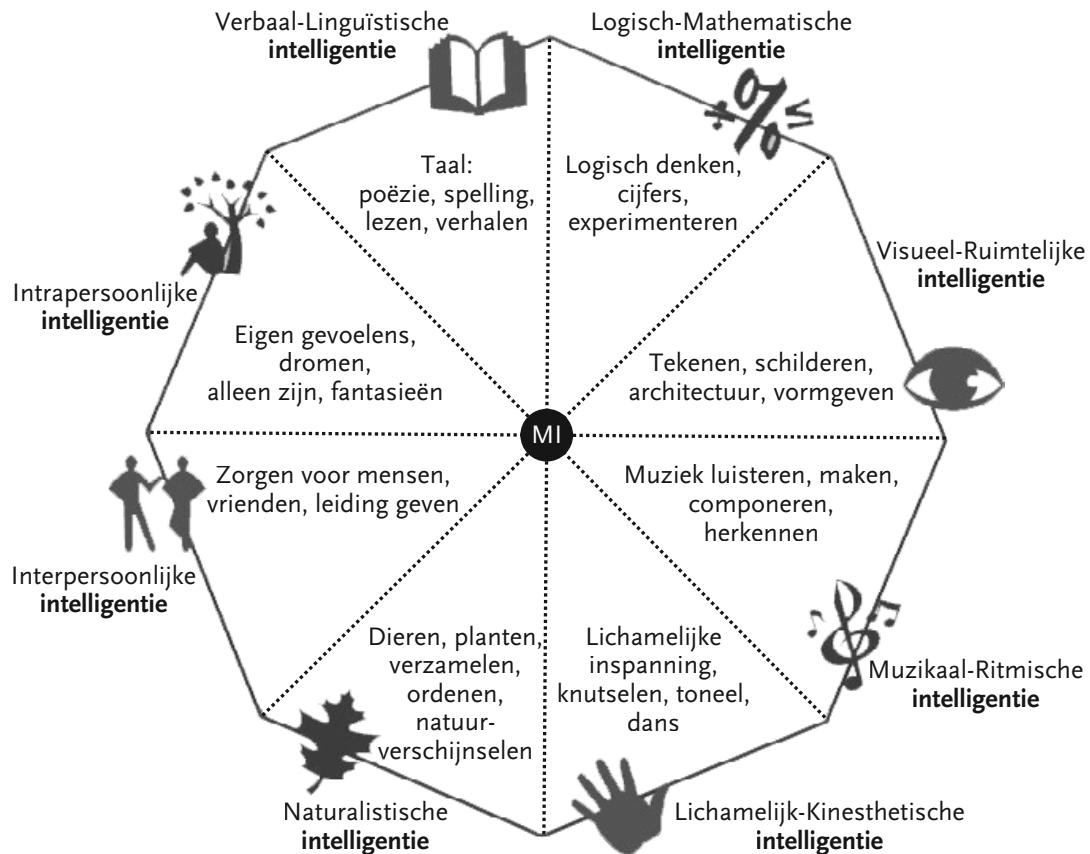

Figuur 1.2 Meerfactorenmodel van Mönks (1985), via <http://talentstimuleren.nl/thema/begaafdheid/theorie-modellen/monks>.

1.1.3 Begaafted en bijzonder getalenteerd

Eind jaren 70, begin jaren 80 kreeg ook de zienswijze van Gardner meer bekendheid door de theorie van ‘meervoudige intelligenties’. Gardner ging uit van acht ‘intelligenties’ op verschillende gebieden: interpersoonlijk, intrapersoonlijk, naturalistisch, verbaal-linguïstisch, visueel-ruimtelijk, lichamelijk-kinesthetisch, muzikaal-ritmisch en logisch-mathematisch.

15

slo Informatiepunt Onderwijs & Talentontwikkeling

www.talentstimuleren.nl

Figuur 1.3 Model betreffende Meervoudige Intelligentie volgens Gardner (1983), via <http://talentstimuleren.nl/thema/begaafdheid/theorie-modellen/gardner>.

Iedereen beschikt over alle acht de intelligenties volgens Gardner, maar de mate waarin je de intelligenties ontwikkelt, is verschillend. Met name domeinen als sport, kunst en muziek worden hierbij genoemd. Begaafted leerlingen zijn in dit perspectief de leerlingen die bijzonder getalenteerd zijn op een bepaald domein, bijvoorbeeld kinderen die uitzonderlijk muzikale prestaties leveren. In de praktijk betekent dit dat begaaftedheid zich uit op een bepaald gebied (of op enkele gebieden). Dat betekent niet dat ‘iedereen dus begaafted is’ (Gardner, 1997). Het komt zelden voor dat de begaaftedheid zich uit op alle gebieden bij één persoon.